

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله قیامت و آخرت ۲۱

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على
رسول الله و على آله و اصحابه الى يوم الدين و
اما بعد :

در این رساله به بررسی سه مطلب خواهیم پرداخت.

مطلب اول: نعمتها و ناخوشیهای قبر و دلیل بر آن

ایمان به نعمت های قبر برای اهل طاعت و ایمان به عذاب قبر برای کسی که مستحق آن است از اهل معصیت و گناه، از اصول ایمان می باشد که نصوص کتاب و سنت بر آن دلالت دارند.

دلیل کتاب بر نعمت و خوشی های قبر این سخن الله تعالی می باشد: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (ابراهیم ۲۷)

«خدا می فرماید مردمی را که ایمان آوردند، آنان را با کلمه حق در دنیا و آخرت ثابت قدم و پایدار میگرداند». آیه بر ثابت قدم کردن مؤمنان در جواب دادن به سؤال در قبر و آنچه به دنبال آن از نعمتها می آید، دلالت دارد.

از براء بن عازب م ثابت است که رسول الله صلی الله علیه و سلم می فرمایند: «إِذَا أُقْعِدَ الْمُؤْمِنُ فِي قَبْرِهِ أَتَى ثُمَّ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ: يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ» بخاری (۱۳۶۹).

«هنگامی که مؤمن در قبرش نشانیده شود، (دو ملائکه نزد وی) می آیند. و او (مؤمن) گواهی می دهد که هیچ معبودی، بجز الله نیست و محمد صلی الله علیه و سلم فرستاده الله است. و این، همان مصداق سخن خداوند است که می فرماید: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ (خداوند مؤمنان را بر قول حق، ثابت قدم نگه می دارد)».

و دلیل بر عذاب قبر از قرآن این سخن الله تعالی می باشد: ﴿وَحَاقٌ بِقَالٍ فِرْعَوْنُ سُوءَ الْعَذَابِ ۖ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ۗ﴾ (غافر ۴۵-۴۶)

«و فرعونیان را عذاب سخت فرا گرفت. اینک آتش دوزخ را صبح و شام بر آنها عرضه میدارند، و چون روز قیامت شود خطاب آید که: فرعونیان را به سختترین عذاب جهنم وارد کنید». قرطبی می گوید: (الجمهور على أن هذا

العرض يكون في البرزخ وهو حجة في تثبیت عذاب القبر) «جمهور بر این رأی می باشند که این حال و وضع آنها در برزخ دلیل بر ثابت بودن عذاب قبر است» و این كثير می گوید: (وهذه الآية أصل كبير في استدلال أهل السنة على عذاب البرزخ في القبور) تفسیر ابن كثير ح ۷/ ۱۳۶.

«و این آیه اصل بزرگی است در استدلال کردن اهل سنت بر اینکه عذاب قبر در برزخ وجود دارد». همچنین دلیل بر عذاب قبر در قرآن این فرموده الله تعالی می باشد:

﴿سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرْدُّوْنَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾
(توبه ۱۰۱)

«دو بار آنها را عذاب می دهیم سپس آنها به عذابی بزرگ بازگردانیده می شوند». بسیاری از اهل سلف از این آیه بر عذاب قبر استدلال نموده اند. مجاهد در تفسیر این آیه می گوید: (بالجوع وعذاب القبر، قال: "ثم يردون إلى عذاب عظيم" يوم القيامة) «منظور از دو بار عذاب دادن، گرسنگی و عذاب قبر است و منظور از اینکه سپس به عذابی بزرگ باز گردانیده می شوند، قیامت است». قتاده می گوید: (عذاب الدنيا وعذاب القبر ثم يردون إلى

عذاب عظیم) «منظور از دو عذاب، عذاب دنیا و عذاب قبر است سپس به سوی عذابی بزرگ برگردانیده می شوند». امام بخاری به وسیله این آیه و آیه قبلی بر عذاب قبر در تفسیر آن برای احادیث در مورد عذاب قبر استدلال کرده است. (بخاری باب ما جاء في عذاب القبر، فتح الباری ۳ / ۲۳۱))

اما دلیل بر نعمت و عذاب قبر در سنت بسیار است که از آن جمله در صحیحین از عبدالله بن عمر رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عَرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ فَيُقَالُ هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» بخاری (۱۳۷۹)، وصحیح مسلم (۲۸۶۶).

«هر وقت، یکی از شما فوت کند، صبح و شام، جایگاهش به او عرضه می شود. اگر بهشتی باشد جایگاهش در بهشت و اگر دوزخی باشد، جایگاهش در دوزخ، به او نشان داده

می شود. و به او گفته میشود: این، جای توست تا روز قیامت که خداوند تو را حشر می نماید». و در صحیح مسلم از انس روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: «لَوْ لَا أَنْ لَا تَدَافِنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسَمِّعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ» مسلم (۲۸۶۸).

«اگر ترس از دفن نکردن مردهایتان نبود از خداوند می خواستم که عذاب قبر را بشنوید». و دلیل از کتاب و سنت بسیار است و آنچه ذکر شد به منظور استدلال کردن به آن در اثبات عذاب و نعمتهای قبر بود و الله اعلم.

مطلب دوم: روی دادن نعمت و عذاب قبر بر روح و جسم با هم

نعمتها و عذاب قبر برای جسم و روح با هم است. پس روح وقتی که متنعّم یا معذب می شود به بدن متصل است پس نعمت و عذاب برای هر دوی آنهاست همانگونه که روح گاهگاهی که از بدن جدا می شود و متنعّم یا معذب می گردد (شامل هر دو می گردد). پس نعمت و عذاب برای روح از بدن جدا نیست. و دلیل بر این گفته کتاب و سنت است و اهل سنت و جماعت بر آن اتفاق دارند بر خلاف کسانی که گمان می کنند نعمت و عذاب قبر در هر حال تنها برای روح است و به بدن تعلق ندارد.

دلیل بر آن حدیث انس بن مالکس است که در آن رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ فَيَقْعَدَانِهِ فَيَقُولَانِ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ لِمَحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَيَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ

وَرَسُولُهُ فَيُقَالُ لَهُ انْظُرْ إِلَىٰ مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ قَدْ أَبَدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الْجَنَّةِ فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا وَأَمَّا الْمُنَافِقُ وَالْكَافِرُ فَيُقَالُ لَهُ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ فَيَقُولُ لَا أَدْرِي كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ فَيُقَالُ لَا دَرِيْتَ وَلَا تَلَيْتَ وَيَضْرَبُ بِمِطَارِقٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ بِلَيْهِ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ» بخاری (۱۳۳۸).

«هنگامی که بنده ای را در قبرش میگذارند و دوستانش بر میگردند و می روند، میت صدای پاهایشان را می شنود. در این هنگام، دو ملائکه نزد او می آیند، او را می نشانند و از وی می پرسند: درباره این شخص، یعنی محمّدص چه می گفتی؟ جواب می دهد: من گواهی می دهم که محمد صلی الله علیه وسلم بنده خدا و رسول اوست. ملائکه ها می گویند: به جایگاه خود در روزخ نگاه کن. خداوند آنرا برای تو با جایی در بهشت، عوض کرده است». پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: پس هر دو جا (بهشت و دوزخ) را می بیند. اما اگر آن شخص، کافر یا منافق باشد، در جواب ملائکه ها، میگوید: من چیزی نمیدانم. هر چه مردم می گفتند، من نیز می گفتم. به او می گویند: تو ندانستی و نه سعی کردی که بدانی. سپس، با پتکی آهنی، ضربه محکمی بر فرق سرش، می کوبند. آنگاه، چنان فریادی سر می دهد که بجز انسانها و جن ها، همه مخلوقات اطراف او، فریادش را می شنوند».

و در حدیث طولانی براء بن عازب که احمد، ابوداود، حاکم و دیگران بصورت مرفوع از پیامبر صلی الله علیه وسلم روایت کرده اند بعد از ذکر خروج روح و بالا رفتن روح مؤمن به آسمان می فرماید: «فَتَعَادَ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ

فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيَجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ»

مسند امام احمد ۴/۲۸۷

«روحش در جسمش برگردانیده می شود پس دو ملائکه می آیند و او را می نشانند. به او می گویند: پرورگارت کیست؟»

این دو حدیث بر واقع شدن عذاب و نعمت های قبر بر روح و جسم با هم دلالت دارند. در این سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا وَضَعَ فِي الْقَبْرِ» «بنده هنگامی که در قبر قرار گرفت» دلالت بر این دارد که لفظ عبد برای جسم و روح با هم بکار می رود و همچنین برگشت روح به جسم هنگام سؤال کردن همانگونه که در حدیث براء بن عازب آمده همراه با آنچه در دو حدیث که گذشت این از صفات جسم است مانند این سخن: «يَسْمَعُ قَرَعِ نَعَالِهِمْ» (فیعقدانه) «صدای پاهایشان را می شنود که می روند» «پس او را می نشانند» و «ويضرب بمطارق من حديد» «فیسویح صیحه» «و با پتکی از آهن او را می زنند» «پس صیحه ای بسیار بلند سر می دهد». از همه اینها این نتیجه حاصل می شود که نعمتها و عذاب قبر شامل جسم و روح با هم می گردد.

با این وصف در بعضی از نصوص آمده که نعمتها و عذاب بر روح در بعضی حالات به تنهایی واقع می شوند که از آن جمله حدیث عبدالله بن عباس م است که رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: «لَمَّا أُصِيبَ إِخْوَانُكُمْ بِأَحَدٍ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَرْوَاحَهُمْ فِي أَجْوَافِ طَيْرٍ خَضِرٍ تَرِدُ أَبْهَارَ الْجَنَّةِ تَأْكُلُ مِنْ ثَمَارِهَا وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلٍ مِنْ ذَهَبٍ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ» المسند ۱/ ۲۶۶

«هنگامی که برادران شما در روز احد دچار مصیبت شدند خداوند ارواحشان را در داخل پرندگان سبز رنگ قرار داد که آنها بر رودهای بهشت می گذرند و از میوه های آن می خورند و به آویزهایی از طلا در سایه عرش نزول می یابند».

این خلاصه ای از نعمتها و عذاب بود که بر جسم و روح در قبر واقع می شوند و روح گاهی به تنهایی در آن واقع می شود. بعضی از امامان محقق در سنت در بیان این مسئله می گویند: (والعذاب والنعميم على النفس والبدن جميعا باتفاق أهل السنة والجماعة، تنعم النفس وتعذب منفردة عن البدن، وتعذب متصلة بالبدن والبدن متصل بها، فيكون النعيم والعذاب عليهما في هذه الحال مجتمعين كما يكون للروح منفردة عن البدن) «به اتفاق اهل سنت و جماعت، نعمت و عذاب بر روح و جان توأم صورت می گیرد. روح جدا از بدن به تنهایی متنعم و معذب می شود و عذاب آن به بدن وصل و بدن به آن (نعمت یا عذاب) متصل می شود. پس نعمت و عذاب بر آن دو در این حال جمع می گردد همانگونه که برای روح جدا از بدن واقع می شود.»

مطلب سوم: ایمان به دو ملائکه منکر و نکیر
منکر و نکیر دو ملائکه هستند که از جمله وظایف آنها سؤال پرسیدن از میت در قبر است. و هدف اینجا، بیان ایمان به آنها بصورت تفصیلی است و آنچه از فتنه این دو در قبر حاصل می شود. آنگاه بیان اینکه این مسئله اینجا فرعی از ایمان به نعمتهای قبر و عذاب آن بطور خلاصه است.

احادیث صحیح بر وصف این دو ملائکه و سؤال آنها از اهل قبور بعد از دفن کردن آنها حکایت دارد همانگونه که در حدیث ابوهریرس آمده که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماید: «إِذَا قُبِرَ الْمَيِّتُ أَوْ قَالَ أَحَدُكُمْ أَتَاهُ مَلَكَانِ أَسْوَدَانِ أَرْقَانِ يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا الْمُنْكَرُ وَالْآخَرُ النَّكِيرُ فَيَقُولَانِ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ فَيَقُولُ مَا كَانَ يَقُولُ هُوَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَيَقُولَانِ قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ هَذَا ثُمَّ يَفْسَخُ لَهُ فِي قَبْرِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا فِي سَبْعِينَ... وَإِنْ كَانَ مُنَافِقًا قَالَ سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ فَقُلْتَ مِثْلَهُ لَا أُدْرِي فَيَقُولَانِ قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ ذَلِكَ فَيَقَالُ لِلْأَرْضِ التَّثْمِي عَلَيْهِ فَنَلْتَمُ عَلَيْهِ فَنَتَخَلَّفُ فِيهَا أَضْبَاعُهُ فَلَا يَزَالُ فِيهَا مُعَذَّبًا حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ» ترمذی (۱۰۷۱)

«وقتی مرده یا فرمود یکی از شما دفن شد دو ملائکه سیاه رنگ که چشمانی آبی دارند، و یکی منکر و دیگری نکیر نام دارد به نزد میت می آیند، و به او می گویند: در مورد مردی که در بین شما مبعوث شد چه می گفتی؟ جواب می دهد: آنچه او می گفت: بنده خدا و فرستاده اوست، و گواهی می دهم که معبودی بحق جز خدای یکتا نیست، و گواهی می دهم که محمد بنده و فرستاده خداست، پس می گویند: ما می دانستیم که چنین خواهی گفت، سپس قبر او به طول هفتاد ذراع و عرض هفتاد ذراع وسعت پیدا می کند... و اگر منافق باشد می گوید: شنیدم مردم چیزی می گویند، من هم چنان گفتم، نمی دانم چه نام دارد، پس دو ملائکه میگویند: ما می دانستیم که چنین خواهی گفت، و به زمین گفته می شود: او را درهم بفشار، پس او را بهم می فشارد تا اینکه دنده های بدنش در هم شکسته شود، و

همچنان عذاب می بیند تا اینکه باری تعالی او را روز قیامت حشر نماید». و دلیل بر سؤال ملائکه همچنین حدیث انس بود که در مطلب گذشته بیان آن گذشت.

واجب است که به آنچه احادیث از نام دو ملائکه، خصوصیات و سؤال آنها از اهل قبور و چگونگی آن، ایمان داشته باشیم و به آنچه مؤمن و منافق جواب می دهند و آنچه از نعمتها یا عذاب بر توضیحی که به وسیله آن احادیث آمده است مؤمن باشیم.

علما اختلاف دارند بر اینکه آیا سؤال در قبر مخصوص این امت است همانگونه که بعضی آنرا گفته اند یا اینکه شامل تمام امتها می گردد کما اینکه این قول دسته دیگر از اهل علم می باشد. آنچه از نصوص آشکار می گردد عدم تخصیص این امت به آن است بلکه آن برای همه امتها است و اکثر اهل علم بر این رأی می باشند و الله اعلم.

**وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وعلی آله
وصحبه أجمعین.
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.**